

Головня А.В.

ПОРІВНЯННЯ ЯК ЗАСІБ ПЕРЕДАЧІ КУЛЬТУРНОГО КОМПОНЕНТА ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ПРОЗОВИХ ТВОРІВ РЕДЬЯРДА КІПЛІНГА

Порівняння є елементом оцінної діяльності з одного боку, і універсальним способом переосмислення значення слів з іншого. Традиційно порівняння вважається найпростішим мовним засобом створення образності у художній літературі [4; 5; 6; 8]. Однак, на даному етапі розвитку лінгвістичної науки активно розглядається думка про те, що порівняння є одним із засобів пізнання світу, зокрема, його етнокультурної специфіки, поділяє ціла низка сучасних мовознавців [1; 2; 11]; сучасні лінгвістичні пошуки спрямовуються на вивчення мисленневих процесів і їхнього зв'язку з культурою, ментальністю, духовністю певного етнічного осередку [3; 7; 9]. За допомогою цього мовностилістичного засобу виражається національно-культурна специфіка ментальності й характеру будь-якого етносу. Саме така специфіка порівняння зумовлює його актуальність.

Оскільки кожна нація має своє уявлення про дійсність та навколишній світ, сприймаючи оточуюче середовище відмінно від інших націй, порівняння віддзеркалюють світ кожного етносу по-різному, відображаючи культурний компонент, притаманний певному народу. Художня проза класика світової літератури, видатного англійського письменника Редьярда Кіплінга, відзначається неповторністю, оскільки у ній перетинаються різні національно-культурні традиції, зокрема, західна (англійська) та східна (індійська). Тому метою даної статті є визначення лінгвостилістичних особливостей передачі культурного порівняння у прозі Р.Кіплінга при перекладі його творів.

У творчості Редьярда Кіплінга відбувається перехід від фактографічного освоєння конкретних життєвих ситуацій до символічного та міфопоетичного відтворення дійсності, простежується виразний шлях від реалій до міфу і символу з їхнім світоглядним універсалізмом. Порівняння як ніщо інше відображає авторський світогляд, його культуру та національний компонент.

Дослідження способів передачі порівняння з англійської на українську мову визначається вагомою роллю, яку оцінність відіграє в семантиці порівняння та сучасними вимогами до перекладів художньої прози, коли йдеться не лише про передачу змісту оригіналу, а й про оптимальне відтворення емоційно-експресивної оцінки, інформативності, образності вислову тощо.

Мова Редьярда Кіплінга відзначається образним характером. Цьому сприяє широке використання метафори та метонімії. Використовуючи їх, автор виражає основні поняття, що важливі для його картини світу. Будь-яке з цих особливостей має різні прояви, і лише при їхньому метафоричному зображенні є можливість передати нюанси, що у своїй сукупності становлять важливі поняття, закладені у свідомості певного національно-культурного угруповання.

Особливий інтерес становлять, так звані «образні порівняння», більшість з яких не співпадають в різних мовах. Те, що представники однієї культури виділяють і підкреслюють одні властивості тварин, а представники іншої культури – інші властивості, нерідко пояснюється «міфологічним контекстом»: властивості, якими наділені тварини в казках, міфах, легендах, билинах однієї культури закріплені в свідомості носіїв даної культури, і та або інша ознака згодом асоціюється з конкретною твариною.

Тому, до основних проблем перекладу стійких порівнянь відносяться наступні:

1. Приналежність порівнянь англійської і української мов до різних стилістичних пластів лексики;
2. Національна специфіка образу порівняння;
3. Різні асоціації, експресивність і оцінка, ув'язнені в образі порівняння;
4. Втрата фонетичних евфонічних засобів.

Образність є однією з найважливіших характеристик стійких порівнянь. Найменше проблем виникає з універсальними для української і англійської культур порівняннями. Але ця група є вельми нечисленною унаслідок значної розбіжності внутрішньоструктурних ознак англійської і української мов.

Найскладніше перекладати порівняння, що містять національно-специфічний образ, який може бути або 1) незнайомий культурі перекладу, або 2) інакше інтерпретуватися. Такі міжкультурні ускладнення вимагають особливого розгляду і вироблення спеціальної стратегії з подолання труднощів при перекладі.

До національно-специфічних відносяться, по-перше, порівняння, образи яких характеризуються яскраво-вираженим національним колоритом (*as cunning as Tabaqui, to dance like Mor the Peacock*), і, по-друге, порівняння, образи яких схожі на рівні плану виразу, але розрізняються по своєму змістовному наповненню і асоціаціям (*as scared as a rabbit, to work like a horse, as cross as a bear*).

What would the Jungle think if I, the Black Panther, curled myself up like Sahi the Porcupine, and howled? [15, с. 39].

Що подумали б Джунглі, як би я, чорна пантера, почала вихилитись, немов який-небудь Сагі, дикобраз, та ще й вила при цьому? [12, с. 35].

У випадку з реаліями проблема очевидна, і перекладач вибирає стратегію для її вирішення (калькує образ, вдається до описового перекладу або супроводжує реалію лінгвокультурологічним коментарем). Випадки ж, коли образи на рівні плану виразу співпадають, але володіють різним асоціативним і оцінним потенціалом, представляють найбільші труднощі, оскільки не ідентифікуються як проблемні.

Переклад вважається адекватним і еквівалентним, якщо перекладачеві вдається зберегти не тільки фактичну, але і експресивну, емоційну, оцінну інформацію, тобто передати як денотативне, так і конотативне значення слова або виразу.

Mowgli in the grass began to shake as though he had the fever [15, с. 317].

Мауглі сидячи у траві, затремтів, наче в лихоманці [12, с. 164].

При передачі оцінки та експресивності порівняння можна скористатися наступним алгоритмом: 1) Визначити, який з компонентів конотації виконує домінуючу функцію в тексті і виявити функцію порівняння в тексті (іронія, посилення, створення образності). 2) Відповідно до цієї функції і за допомогою засобів мови перекладача підібрати оптимальний для даної ситуації спосіб перекладу.

Переклад порівнянь залежить від ряду чинників, що визначають рішення перекладача у кожному конкретному випадку. При передачі порівняння враховується його тип (стійке, авторське або перетворене автором мовне порівняння) і стилістичні характеристики (образність, оцінка і експресія).

Умови і закономірності перекладу на українську мову багато в чому визначаються схожістю і відмінностями 1) у структурі і принципі побудови порівняльного обороту, 2) у емоційно-оцінних асоціаціях порівнянь в мові оригіналу і мові перекладу, 3) у соціально-культурних перевагах вживання. На переклад впливає як вузький контекст (на рівні пропозиції), так і ширший контекст (на рівні абзацу або навіть всього тексту твору).

Приклади перекладу порівнянь повним еквівалентом є скоріше винятком, ніж правилом в силу не тільки мовних, структурних особливостей мов, але і їх культурних, соціальних, оцінних відмінностей.

Як у англійській, так і в українській мові лев є уособленням сміливості і хоробрості (порівняємо: “powerful”, “impressive” or “brave” і «сильний», «могутній», «хоробрий»). Порівняння співпадають також на стилістичному рівні, будучи книжними. На цій підставі переклад можна вважати повним еквівалентом.

Якщо образні основи української та англійської мов різняться, перекладачі, як правило, використовують аналог для передачі інформаційного потенціалу порівняння:

Still ran Dingo – Yellow-Dog Dingo – hungrier and hungrier, grinning like a horse-collar [14, с. 60].

Бо за ним гнався та гнався Дінго, рудий пес Дінго все голодніший та голодніший, що роззявив **пащу, схожу на темний порожній льох** [13, с. 65].

В цьому прикладі перекладач не залишає авторське порівняння пащі з сідлом, а застосовує аналог, порівнюючи пащу з темним льохом. Такий варіант є досить влучним, він експресивний та інформативний для українського реципієнта.

Наступний приклад демонструє нам застосування такого перекладацького прийому як опущення:

For he hopped like a cricket; like a pea in a saucer or a new rubber ball on a nursery floor [14, с. 61].

Бо той скакав, мов суха горошина у горщику, мов новий гумовий м'ячик у дитячій кімнаті [13, с. 65].

В даному випадку перекладач опустив порівняння *he hopped like a cricket*. Насправді, переклавши це словосполучення еквівалентним *стрибав мов цвіркунчик*, перекладач не спотворив би зміст і не порушив образності тексту. Навпаки, таке порівняння дуже близьке українцям і носить експресивний характер. Тому, на нашу думку, в цій ситуації такий метод не є цілком виправданим.

З метою пояснення порівняння, котре не має в українській мові на еквіваленту ні аналогу та не може бути перекладено дослівно, перекладачу слід вдатися до описового перекладу:

Jungle-fashion, he slept out the rest of that night and all the next day, for his instincts, which never wholly slept, warned him there was nothing to fear [15, с. 320].

За звичаями Джунглів, Мауглі проспав решту ночі і весь наступний день; його інстинкт, що повністю ніколи не засинав, підказував, що в цій хаті нічого боятися [12, с. 167].

Такий переклад є влучним і чітко передає зміст англійського словосполучення.

Калькування як перекладацький прийом використовується тоді, коли образ порівняння зрозумілий носіям культури перекладу. Це стосується порівнянь, що містять в своєму складі терміни спорідненості, природні явища, а також міфологічні образи, знайомі обом культурам.

The Butterfly's Wife looked at Balkis, and saw the most beautiful Queen's eyes shining like deep pools with starlight on them [14, с. 149].

Метелиха поглянула на Балкіс і побачила, що **очі в красуні султанши сяють, немов глибокі чисті озера, в яких відбиваються зорі** [13, с. 43].

Використання калькування як прийому виправдано тоді, коли інформація, що передається порівнянням еквівалентна на семантичному, емоційному, стилістичному рівнях. Проте, як впливає з аналізу прикладів, перекладачі часто зловживають калькуванням, використовуючи його навіть тоді, коли воно недоречне в українському

тексті: володіє іншим асоціативним потенціалом, пов'язано з приписуванням образу порівняння інших властивостей і якостей:

He could see the charcoal-burners huddled in a knot, old Buldeo's gun-barrel waving like a banana-leaf, to every point of the compass at once [15, с. 194].

Хлопчик бачив, як усі вуглярі збилися до купи, як рушниці старого Бульдео затремтіла мов банановий лист, і завертілася то в один, то в другий бік [12, с. 95].

В цьому випадку було б доречніше використати не калькування, а метод аналогу і ввести в текст перекладу порівняння з українським культурним компонентом, наприклад: *затремтіла мов кленовий лист*.

Розглянемо наступне порівняння, переклад якого призвів до спотворення експресивного значення висловлювання.

He did this, Best Beloved, to show that his heart was as white as the birch-bark and that he meant no harm [14, с. 82].

Цим він хотів сказати, серденько моє, що в душі у нього немає нічого лихого і що серце його чисте, як біла березова кора [13, с. 105].

Порівнюючи серце з білою корою берези, автор твору хотів підкреслити його невинність та чистоту. Проте для українського читача таке порівняння не є експресивним і викликає відчуття чужерідності. Адже концепт берези ми використовуємо для позначення стрункості. тому, в цьому випадку доречніше було б використати такі порівняння як *чистий мов сльоза, кришталь, невинний мов усмішка немовляти* тощо.

I must if you insist on looking like a sun-flower against a tarred fence [14, с. 39].

Та, мабуть, доведеться, якщо ти й далі скидатимешся на соняшник під почорнілим тином [13, с. 30].

У вищезазначеному порівнянні перекладач також зберіг авторське порівняння, проте, це не призвело до спотворення образності, оскільки соняшник під тином присутній асоціативній картині українського читача.

Важливою закономірністю при використанні калькування є не тільки наявність відповідного образу в мові перекладу. В процесі аналізу прикладів були виявлені випадки, коли українська мова не володіла необхідним порівнянням, але калькування органічно вписувалося в український текст, не викликаючи відчуття чужорідності і неприйнятності. Такі випадки стосуються, перш за все, тих понять, які близькі або схожі в обох культурах.

В наступному прикладі перекладачу, нажаль, не вдалося передати образ таким чином, щоб у читача не виникало відчуття чужорідності:

You show up in this dark place like a mustard-plaster on a sack of coals [14, с. 38].

Але тебе в цьому місці видно, як жовтий гірчичник на спині вугляра [13, с. 28].

You show up in this dark place like a bar of soap in a coal-scuttle [14, с. 38].

Адже тебе в цьому місці видно, як брусок мила у відерці з вугіллями
[13, с. 28].

І хоча поняття *мило* та *вугілля* є рідними в українській мові, проте вживання цих лексем разом у порівнянні викликає відчуття неприйнятності. Таки порівняння не є емоційно-експресивним в українській мові. Загалом, такі авторські порівняння становлять великі труднощі для перекладача, проте, вдаватися до калькування в такому разі, слід дуже обережно. Адже, в першу чергу потрібно передати саме емоційність та експресивність образу. В даному випадку можливе перетворення авторського порівняння. Можливо, було б доречніше, якби перекладач переклав своїм порівнянням, яке б не лише передало початковий образ, але й було б близьким для української культури. Наприклад: *видно, як червоний мак посеред степу* тощо.

Використання аналога при перекладі характерний для таких порівнянь, образна основа яких відрізняється в англійській і українській мовах. Такий спосіб перекладу продуктивний в тих випадках, коли початковий образ не здатний викликати у читача тих асоціацій, які виникають у англомовного читача, і вимагає заміни з об'єктивних причин.

Отже, ефективність передачі порівняння як інформаційно насиченої одиниці залежить від того, якою мірою переклад зберігає закладену в початковому тексті інформацію: 1) об'єктивну, або наочно-логічну, таку, що відображає якийсь фрагмент реальної дійсності; 2) експресивну, емоційну і естетичну (здатність порівняння викликати у читача певні відчуття і емоції через яскраву образність, що лежить в основі порівняння), 3) стилістичну (співвіднесення порівняння до того або іншого функціонального стилю або підстилю).

Література

- 1. Бельчиков Ю.А.** О культурном коннотативном компоненте лексики // Язык: система и функционирование: Сб. науч. тр. – М.: Наука, 1988. – С. 3–5. – Режим доступу: <http://teneta.rinet.ru/rus/be/belchikovoculturnconnot.htm>. – Заголовок з екрану.
- 2. Брюховская Л.Г.** Язык – как носитель этнокультурных норм. // Межкультурные коммуникации в когнитивном аспекте: V Житниковские чтения: Всерос. науч. конф. – Челябинск: Челябинский гос. ун-т, 2001. – С. 200–203.
- 3. Воркачев С. Г.** Культурный концепт и значение // Труды Кубанского гос. технолог. ун-та. Сер. Гуманитарные науки. – Краснодар, 2003. – Т. 17, Вып. 2. – С. 268–276.
- 4. Кирсанова Н.П.** Сравнение как основа номинации в современном немецком языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - СПб. : Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена, 1997. - 16 с.
- 5. М'яснянкiна Л.В.** Порівняння в системі образних засобів мови. – Режим доступу: http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/movazmi/body/visnyk23/Statti_Miasniankina.htm. – Заголовок з екрану.
- 6. Новикова Е.В.** Эталоны сравнения в немецкой языковой картине мира : автореф. дис. ... канд. филол. наук. -

Омск, 2006. — 23 с. **7. Назарова И.В.** Типология компаративных единиц в когнитивном аспекте (на материале русского и французского языков) : дис. ...канд. филол. наук : 10.02.19. — Воронеж, 2000. - 234 с. **8. Павлюк Т.П.** Логічні та образні порівняння у сучасному поетичному тексті. Режим доступу: — <http://intkonf.org/pavlyuk-tp-logichni-ta-obrazni-porivnyannya-u-suchasnomu-poetichnomu-teksti>. — Заголовок з екрану. **9. Попова З.Д., Стернин И.А.** Язык и национальная картина мира. — Воронеж, 2002. - 59 с. **10. Прокопчук Л. В.** Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення : дис...кандидата філол. наук : 10.02.01 / Прокопчук Леся Василівна. - Вінниця, 2000. - 197 с. **11. Самосудова Г.Г.** Художественный текст – субъективный образ объективного мира // Концептуальная картина мира и интерпретативное поле текста с позиций лингвистики, журналистики и коммуникативистики: Сб. матер. – Барнаул: Изд-во АлтГТУ, 2000. – С. 122–129. **12. Кіплінг** Редьярд. Мауглі. / Джозеф Редьярд Кіплінг; [пер. з англ. В.Й. Прокопчук та інш]. – К.: Веселка, 1979. – 272 с. – (Наші джерела). **13. Кіплінг** Редьярд. Як і чому: Казки. для мол. шкіл. віку./ Джозеф Редьярд Кіплінг; [пер. з англ. Л.Т. Солонька]. – К.: Веселка, 1984. – 128 с. – (Наші джерела). **14. Kipling Rudyard.** Just So Stories. / Joseph Rudyard Kipling – N.Y.: Penguin Books, 1994. – 160 p. **15. Kipling Rudyard.** The Jungle Books. / Joseph Rudyard Kipling – N.Y.: Penguin Books, 1994. – 335 p.

Головня А.В. Особливості передачі культурного компонента порівняння при перекладі прозових творів Редьярда Кіплінга

У даній статті розглядаються проблеми перекладу порівняння як засобу передачі етнокультурних особливостей і національної ментальності двох народів.

Ключові слова: порівняння, переклад, культура, культурні особливості, інтерпретація.

Головня А.В. Особенности передачи культурного компонента сравнения при переводе прозы Редьярда Киплинга

В данной статье рассматриваются проблемы перевода сравнения как средства передачи этнокультурных особенностей и национальной ментальности двух народов.

Ключевые слова: сравнение, перевод, культура, культурные особенности, интерпретация.

Golovnia A.V. The peculiarities of the rendering of the cultural component of the comparison while translating the prose of Rudyard Kipling

In the article there are discussed the problems of translation of the comparison as the means of rendering of the ethnocultural peculiarities and national mentality of two nations.

Key words: comparison, translation, culture, cultural peculiarities, interpretation.